

การใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกเพื่อเสริมการบำบัด

The Media Usage of Bone Marrow Transplant Patient as an Assistance of the Therapy

ณิชชารีย์ เดชสงจรส์¹

Nicharee Dechsongjarus¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางสังคมและจิตใจของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก กับการใช้สื่อของผู้ป่วยเพื่อเสริมการบำบัด (2) เพื่อเข้าใจถึงประเภทและลักษณะเนื้อหาของสื่อที่ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกเลือกใช้เพื่อเสริมการบำบัด (3) เพื่อวิเคราะห์ถึงประโยชน์และความพึงพอใจที่ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกได้รับจากสื่อเพื่อเสริมการบำบัด โดยใช้ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจ เป็นกรอบในการวิเคราะห์การใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก จำนวน 12 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้างปานกลาง คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่เคยรักษาในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกจุฬารัตน์ ย้อนไปไม่เกิน 2 ปีหลังจากออกจากศูนย์ฯ กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์มีอายุระหว่าง 20 – 54 ปี เป็นชาย 6 คน หญิง 6 คน ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์การใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกเพื่อเสริมการบำบัด ออกเป็น 3 ระยะเวลา คือ ช่วงก่อนเข้าศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก (ตั้งแต่วินิจฉัยตนเองเป็นโรค) ช่วงปลูกถ่ายไขกระดูก ในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ช่วงหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก

ผลการวิจัยพบว่า ในแต่ละระยะ สภาวะทางสังคม สภาวะทางจิตใจ และสถานที่ในการรักษา เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก ซึ่งในแต่ละระยะมีประเภทของแหล่งข้อมูล และเนื้อหาของสื่อที่แตกต่างกันไป ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกจะแสวงหาและเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรค ด้วยการรอรับข้อมูลข่าวสาร ใฝ่หาข้อมูลข่าวสาร และมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก ยังมีการหลีกเลี่ยงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคที่ส่งผลต่อสภาวะทางจิตใจในด้านลบ

สำหรับประโยชน์ที่ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกได้รับจากสื่อ ได้แก่ ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค ด้านการประเมินตนเอง และด้านความบันเทิง โดยผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกได้รับความพึงพอใจในด้านข้อมูลเกี่ยวกับโรคและการประเมินตนเองจากสื่อมวลชน ประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) สื่อบุคคล และ สื่อเฉพาะกิจ แต่ไม่ได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์และวิทยุ ส่วนการสร้างควมบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเครียดจากการรักษาบำบัดนั้น ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกจะได้รับความพึงพอใจจากสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) และสื่อมวลชนทุกประเภท

คำสำคัญ : การใช้สื่อ ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก การบำบัด

¹ คณะนิเทศศาสตร์ สาขาวิชาสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

The Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University, Bangkok 10330

ABSTRACT

The purposes of this research were (1) to study the relation between social and mental conditions of bone marrow transplant patients and the media usage as an assistance of the therapy (2) to understand the categories and contents of media the bone marrow transplant patient selected for usage as an assistance of the therapy and (3) to analyze the benefits and the satisfactory of bone marrow transplant patients towards the media usage as an assistance of the therapy. This research was based on The Uses and Gratification Theory as the framework for analyzing the media usage for bone marrow transplant patients. The data was collected through the Semi-structural interviews from the purposive samples of 12 bone marrow transplant patients who had been treated at Chulabhorn Bone Marrow Transplant Center or Bone Marrow Transplant Unit of Chulalongkorn Hospital, not later than 2 years since the date of departure. The samples were 6 men and 6 women with the ages of 20-54 years old. The analyzing on the media usage as an assistance of the therapy for bone marrow transplant patients were divided into 3 periods as Prior-Therapy Period (since the patients had perceived their sickness), Bone Marrow Transplant Period, and After-Therapy Period.

The results of this research were as follows: in each period, social conditions, mental conditions and the therapy places were the related factors on the media usage as the assistance of the therapy for bone marrow transplant patients. The categories of information and contents of media were different in each period. The bone marrow transplant patients would search by Passive strategy, Active strategy and Interactive strategy to receive the information regarding on this sickness. Moreover, the bone marrow transplant patients tried to avoid from the information regarding on the sickness which might be the negative impacts on the mental conditions.

The benefits that the bone marrow transplant patients received from the media were the information regarding the sickness, self-evaluation, and entertainment. The bone marrow transplant patients were satisfied by the information regarding the sickness and self-evaluation from the mass media in the form of printing media, modern media (internet), personal media, and special media; on the other hand, they were unsatisfied by the mass media in the form of television and radio. For the entertainment purpose, the bone marrow transplant patients were satisfied by modern media (internet) and all categories of mass media.

Keywords : Media usage, Bone Marrow Transplant patient, Assistance of the therapy

E-mail : beau_cd@hotmail.com

คำนำ

การเจ็บป่วย เป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องเผชิญ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดความทุกข์และความกดดันขึ้นในชีวิต โดยเฉพาะการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง เช่น โรคมะเร็ง ซึ่งนับเป็นสาเหตุการตายที่พบบ่อยที่สุดของประชาชนชาวไทย ปัจจุบันวิธีการรักษาแบบหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับว่าสามารถช่วยชีวิตผู้ป่วยให้หายขาดจากโรคมะเร็งในเม็ดเลือด มะเร็งต่อมน้ำเหลือง โรคมะเร็งไขกระดูก ฯลฯ คือ การปลูกถ่ายไขกระดูกหรือการปลูกถ่ายเซลล์ต้นกำเนิดเม็ดเลือด

การปลูกถ่ายไขกระดูกจะต้องปฏิบัติในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก เนื่องจากผู้ป่วยจะมีภูมิคุ้มกันต่ำมาก จำเป็นจะต้องอยู่ในห้องแยกเพื่อป้องกันการติดเชื้อ ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะอยู่ในศูนย์ปลูกถ่ายฯ ประมาณ 1-2 เดือน ช่วงเวลาที่ผู้ป่วยอยู่ในศูนย์ปลูกถ่ายฯ ผู้ป่วยจะต้องเผชิญกับการรักษาที่ค่อนข้างรุนแรง ต้องผ่านระยะของอาการข้างเคียงต่างๆ เช่น คลื่นไส้ อาเจียน แผลในปาก ฯลฯ เป็นเวลาหลายสัปดาห์อย่างต่อเนื่อง การใช้ชีวิตโดยต้องถูกเก็บตัวไว้ในห้องปลอดเชื้อที่ถูกจำกัดด้วยกฎระเบียบของศูนย์ฯ เช่น จำกัดเวลาเยี่ยม และผู้ที่มาเยี่ยมจะต้องสวมผ้าคลุมปากจมูก ฯลฯ รวมถึงเมื่อจะออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ชีวิตของผู้ป่วยหลังการปลูกถ่ายฯ ก็มักจะมีทั้งความสดชื่น และความวิตกกังวลว่าโรคอาจกำเริบอีกครั้ง จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ช่วงชีวิตหลังจากวันที่ได้รับข่าวร้ายจากแพทย์ ว่าตนเองป่วยเป็นโรคที่ร้ายแรง และในช่วงเวลาของการรักษา สื่อมวลชนทั่วไป ที่ให้ข้อมูลข่าวสารและให้ความบันเทิง ถูกนำมาใช้อย่างไร เช่น การช่วยตัดสินใจเลือกวิธีการในการรักษา การหลีกเลี่ยงจากความเครียดไปหาความบันเทิง เป็นต้น นอกจากนี้ สำหรับสื่อที่มีการจัดทำขึ้นโดยเฉพาะ เช่น คู่มือผู้ป่วย ฯลฯ เป็นที่น่าสนใจว่าผู้ป่วยให้มีการใช้สื่อเหล่านี้ได้อย่างไร และสื่อเหล่านี้ตอบสนองความต้องการผู้ป่วยได้หรือไม่

นอกจากนั้นในส่วนของความเข้าใจและการรับรู้ถึงความรู้สึกทุกขุทรมานที่เกิดขึ้นจากการเป็นโรคมะเร็ง และการปลูกถ่ายไขกระดูก ผู้วิจัยสามารถรู้ซึ่งได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้วิจัยเคยป่วยเป็นโรคมะเร็งในเม็ดเลือดและเข้ารับการปลูกถ่ายไขกระดูกเมื่อปี พ.ศ.2540 ที่ ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกจุฬารัตน์ ในช่วงเวลานั้น “สื่อ” เป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถผ่านช่วงเวลาเหล่านั้นมาได้ จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเรื่องการใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกเพื่อเสริมการบำบัด โดยจะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางสังคมและจิตใจของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก กับการใช้สื่อของผู้ป่วยเพื่อเสริมการบำบัด รูปแบบพฤติกรรมกรเปิดรับและการใช้สื่อประเภทต่างๆ รวมทั้งลักษณะเนื้อหาของสื่อที่ผู้ป่วยใช้เพื่อส่งเสริมการบำบัด ตลอดจนประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อเหล่านั้น

แนวคิดและทฤษฎี

- ทฤษฎีการใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสาร
- แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร
- แนวคิดเรื่องการแสวงหาข่าวสาร
- แนวคิดเรื่องการสนับสนุนทางสังคมที่ผู้ป่วยร้ายแรงต้องการ
- แนวคิดเกี่ยวกับปฏิกิริยาหลังจากผู้ป่วยได้รับข่าวร้าย

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) คือ ผู้ป่วย โดยการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (face to face) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non - participant observation) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งผู้วิจัยจะใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยใช้คุณสมบัติที่ตั้งไว้ถึงลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่จะให้สัมภาษณ์ คือ

1.1 เลือกสัมภาษณ์ผู้ที่เคยรักษาในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกจุฬารักษณ์ และหน่วยปลูกถ่ายไขกระดูก โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ย้อนไปไม่เกิน 2 ปีหลังจากออกจากศูนย์ฯ เพื่อความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลที่ได้รับ

1.2 เลือกสัมภาษณ์ผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เนื่องจากเป็นอายุที่ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกกำหนด

สำหรับแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้างปานกลาง (Semi-structural interviews) เพื่อให้ได้ประเด็นคำตอบที่ได้จากคำถามที่ถามแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์จะได้มีอิสระในการให้ข้อมูลต่างๆ เพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้องได้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น และจะใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาในภาคตัดขวาง (Cross-sectional) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในช่วงก่อนหรือหลังเวลานี้ ก็จะไม่ทำให้ผลการวิจัยแตกต่างกันโดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงระยะเวลา 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2551 - 31 มกราคม พ.ศ. 2552 เป็นระยะเวลา 3 เดือน

ผลการวิจัย

การใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกเพื่อเสริมการบำบัด

ระยะที่ 1 การใช้สื่อช่วงก่อนเข้าศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก (ตั้งแต่รู้ว่าตนเองเป็นโรค)

ผลการวิจัย พบว่า ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้ป่วยมาก เนื่องจากจะต้องทำใจยอมรับให้ได้กับโรคที่ตนเองเป็นและทำใจยอมรับกับการรักษาและผลข้างเคียงที่จะเกิดขึ้นต่อไป ในส่วนนี้พบว่า วิธีการสื่อสารของแพทย์ผู้ให้การรักษามีส่วนต่อสภาพจิตใจของผู้ป่วยและญาติทั้งในเรื่องของวิธีการบอกข่าวร้ายของแพทย์ และการสื่อสารเกี่ยวกับวิธีการรักษา การอธิบายถึงสาเหตุอาการและวิธีการรักษาในแง่บวกว่าโรคที่ผู้ป่วยเป็นยังมีวิธีการที่จะรักษาให้หายได้

1.1 แหล่งที่มาและเนื้อหาของสื่อ

การใช้สื่อในช่วงนี้ สำหรับเรื่องเนื้อหาพบว่าต่างจากในช่วงปกติที่ผู้ป่วยไม่เคยสนใจเรื่องปลูกถ่ายไขกระดูก หรือเรื่องโรค แต่สนใจเรื่องทั่วไป แต่เมื่อผู้ป่วยรู้ว่าตนเองป่วย ความสนใจข่าวสารเกี่ยวกับโรคเพิ่มขึ้น ความสนใจในข่าวสารทั่วไปลดลง เพราะ คนมีเวลาจำกัด เพิ่มความสนใจสิ่งหนึ่ง

ก็จำเป็นต้องลดความสนใจอีกสิ่งหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาของสื่อในระยะช่วงก่อนเข้าสู่ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก (ตั้งแต่วินิจฉัยว่าตนเองเป็นโรค) ที่ผู้ป่วยใช้สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

(1) ประเภทที่เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ประโยชน์ ให้ความรู้ (Instrumental) ซึ่งพบวก่อนที่จะรับรู้ว่าเป็นผู้ป่วยนั้น กลุ่มตัวอย่างทั้ง 12 คน จะใช้สื่อประเภทที่เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ประโยชน์ ให้ความรู้ที่เป็นเนื้อหาต่างๆ ไป แต่หลังจากที่ผู้ป่วยรับรู้ว่าเป็นผู้ป่วยแล้ว ผู้ป่วยจะเลือกใช้เนื้อหาข้อมูลที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับโรค เพื่อเพิ่มความเข้าใจในการรักษา การตัดสินใจปลูกถ่ายไขกระดูก โดยผู้ป่วยทั้ง 12 คนจะเลือกเปิดรับและแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับโรค (Selective Exposure) ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ สาเหตุของโรค อาการของโรค และวิธีการรักษา

(2) ประเภทที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค (มุ่งให้ความบันเทิง) (Immediate Consummatory Gratification) หลังจากที่ผู้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 12 คนรับรู้ว่าเป็นผู้ป่วยแล้ว ผู้ป่วยยังคงใช้สื่อที่มีเนื้อหาประเภทมุ่งให้ความบันเทิง ตามที่ตนเองชื่นชอบ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด

ด้านแหล่งที่มาของสื่อในช่วงนี้ พบว่า

- แหล่งที่มาของสื่อซึ่งให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญ คือ แพทย์ ซึ่งเป็นสื่อบุคคลที่ผู้ป่วยทั้ง 12 คน กล่าวว่ามีน้ำหนักที่สุด และผู้ป่วยสามารถตัดสินใจรับสารต่างๆ จากแพทย์ได้อย่างมั่นใจ

- สื่อซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญรองลงมา คือ สื่อบุคคลอื่นๆ ได้แก่ ญาติและคนในครอบครัว ผู้ป่วยคนอื่น สื่อเฉพาะกิจ และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) รวมทั้งสื่อมวลชนบางประเภท ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ โดยผู้ป่วยจะใช้สื่อเหล่านี้ หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติมจากที่ได้รับมาจากแพทย์ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาทางเลือกอื่นๆ

- สำหรับสื่อมวลชน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) ผู้ป่วยจะใช้เมื่อต้องการเนื้อหาข่าวสารทั่วไป และเนื้อหาที่มุ่งให้ความบันเทิง

1.2 แบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสาร

ผู้ป่วยจะมีแบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสารเนื้อหาเกี่ยวกับโรค 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) การรอรับข้อมูลข่าวสาร (Passive Audience) ผู้ป่วย 3 คน จะรอรับข้อมูลจากการได้รับการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคจากครอบครัว ญาติ และ เพื่อน ตนเองทำหน้าที่เพียงเปิดรับข้อมูลเท่านั้น ไม่ได้ใช้ความพยายามในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

(2) การเฝ้าหาข้อมูล (Active Audience) ผู้ป่วย 9 คน มีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคด้วยตนเอง มีการกระทำเชิงรุกต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร ผ่านแหล่งข้อมูล

(3) การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร (Interactive Strategy) ผู้ป่วยทั้ง 12 คน มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลโดยตรง ใช้การเปิดเผยตนเองเป็นวิธีการสำคัญในการมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคที่ต้องการ

เมื่อได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโรคจากเปิดรับแสวงหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ ผู้ป่วยทั้ง 12 คนจะมีการเลือกให้ความสนใจและหลีกเลี่ยงข้อมูลบางอย่าง (Information Avoidance) เช่น วิธีการรักษาที่น่ากลัว ความทรมาณจากผลข้างเคียงของยาที่จะต้องเกิดขึ้น และความล้มเหลวของการรักษา เพื่อรักษาสมดุล

ของปริมาณข้อมูลไม่ให้เกิดความสับสนทางอารมณ์ ส่งผลกระทบกับการเพิ่มความรู้สึกในทางลบ เช่น ทำให้เกิดความกระวนกระวายหรือความเครียดเพิ่มขึ้น

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางสังคมและจิตใจกับการใช้สื่อ

จากข้อมูลการใช้สื่อในช่วงก่อนเข้าสู่ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก (ตั้งแต่รับรู้ว่าตนเองเป็นโรค) ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปไปในข้างต้นนั้น พบว่าปัจจัยซึ่งส่งผลกับการใช้สื่อได้แก่

- ปัจจัยจากสภาวะทางสังคมของผู้ป่วย ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากครอบครัว
- ปัจจัยจากสภาวะทางจิตใจของผู้ป่วย ได้แก่ ความรู้สึกตกใจแต่ยอมรับว่าตนเองป่วย ความรู้สึกตกใจและปฏิเสธ ความรู้สึกซึมเศร้า ท้อแท้ และความรู้สึกต่อรอง
- ปัจจัยด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานที่ในการรักษา

ระยะที่ 2 การใช้สื่อช่วงปลูกถ่ายไขกระดูกในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้ป่วยต้องเข้ามาอยู่ในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก และเผชิญหน้ากับการรักษาที่ถือว่าเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้ป่วยหายขาดจากโรคที่เกิดขึ้น และนับเป็นการรักษาที่รุนแรงที่สุด ทั้งในแง่ของวิธีการและผลข้างเคียงที่เกิดขึ้น รวมทั้งในแง่ของจิตใจ ซึ่งผู้ป่วยจะต้องอยู่ในห้องปลูกถ่ายไขกระดูก แต่เพียงลำพัง มีการจำกัดพื้นที่ และจำกัด เวลาการเยี่ยมของญาติ

2.1 แหล่งที่มาและเนื้อหาของสื่อ

ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาของสื่อช่วงปลูกถ่ายไขกระดูกในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ที่ผู้ป่วยใช้สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

(1) ประเภทที่เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ประโยชน์ ให้ความรู้ (Instrumental) ข้อมูลที่เกี่ยวกับเรื่องโรคและการรักษา พบว่าในช่วงนี้ผู้ป่วยทั้ง 12 คนจะเลือกเปิดรับและแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับโรคและการรักษา น้อยกว่าช่วงก่อนเข้าสู่ศูนย์ปลูกถ่ายฯ ซึ่งในช่วงนั้นจะมีการค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับโรคอย่างเต็มที่เพื่อให้สอดคล้องต่อสภาวะทางจิตใจ ลดความไม่แน่นอนไม่แน่ใจที่เกิดขึ้น แต่ในช่วงปลูกถ่ายไขกระดูกในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกนั้น เป็นระยะเวลาที่ผู้ป่วยจะต้องเผชิญกับการรักษาอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นในช่วงนี้ผู้ป่วยเฝ้าหาข้อมูลหลักๆ ที่จำเป็น ได้แก่ เรื่องการดูแลตัวเองในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก การดูแลตนเองหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่าย (Self care) ขั้นตอนและความก้าวหน้าในเรื่องของผลการรักษาของตนเอง (Self monitoring) ผู้ป่วยจะมีการใช้สื่อเกี่ยวกับโรคต่างจากช่วงก่อนเข้าสู่ศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก

(2) ประเภทที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค (มุ่งให้ความบันเทิง) (Immediate Consummatory Gratification) ผู้ป่วยมีการใช้และให้ความสำคัญกับเนื้อหาของสื่อประเภทนี้ เนื่องจากผู้ป่วยต้องการความบันเทิง เพื่อลดความเครียดและสร้างความสบายใจให้ตนเอง และพบว่าในสื่อสิ่งพิมพ์มีผู้ป่วยที่หันมาอ่านเนื้อหาประเภทนี้เพิ่มขึ้น

ในด้านแหล่งที่มาของสื่อ พบว่า

- แหล่งที่มาของสื่อซึ่งให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญ คือ นางพยาบาล ซึ่งเป็นสื่อบุคคล ที่ผู้ป่วยทั้ง 12 คน กล่าวว่ามีความสำคัญมากในช่วงที่อยู่ในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก และผู้ป่วยรับสารต่างๆ จากนางพยาบาลได้อย่างมั่นใจ

- สื่อซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญรองลงมา คือ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อมวลชน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์

- สำหรับสื่อมวลชน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) ในช่วงที่อยู่ในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ผู้ป่วยจะใช้เนื้อหาที่มุ่งให้ความบันเทิง และข่าวสารต่างๆ ไป

2.2 แบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสาร

ในช่วงนี้ผู้ป่วยจะมีแบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสารเนื้อหาเกี่ยวกับโรค คือ

(1) การเฝ้าหาข้อมูล (Active Audience) ผู้ป่วย 2 คนมีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่เคยปลูกถ่ายไขกระดูก และผู้ป่วยอีก 7 คน มีการการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการดูแลตัวเองในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก การดูแลตนเองหลังจากออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกจากสื่อเฉพาะกิจ

(2) การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร (Interactive Strategy) ผู้ป่วยทั้ง 12 คนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลคือนางพยาบาลผู้ให้การดูแลในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกโดยตรง เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคที่ต้องการ ในเรื่องการดูแลตัวเองในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ขึ้นตอนและความก้าวหน้าเรื่องผลการรักษา

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางสังคมและจิตใจกับการใช้สื่อ

จากข้อมูลการใช้สื่อในช่วงปลูกถ่ายไขกระดูกในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปไปในข้างต้นนั้น พบว่าปัจจัยซึ่งส่งผลกับการใช้สื่อได้แก่

- ปัจจัยจากสภาวะทางสังคมของผู้ป่วย ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิหลังทางเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากครอบครัว

- ปัจจัยจากสภาวะทางจิตใจของผู้ป่วย ได้แก่ ความรู้สึกเหงาเหมือนถูกกักขัง ความรู้สึกทรมานจากการรักษาและอาการข้างเคียง ความรู้สึกอยากกลับบ้าน

- ปัจจัยด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานที่ในการรักษา

ระยะที่ 3 การใช้สื่อช่วงหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก

ในช่วงหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก เป็นช่วงที่ผู้ป่วยต้องดูแลตนเองที่บ้าน ซึ่งสุขภาพของผู้ป่วยนั้นยังไม่ได้แข็งแรงเหมือนคนปกติ รวมทั้งผู้ป่วยมีความกังวลในเรื่องการกลับมาเป็นซ้ำของโรค ทำให้ในช่วงหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูกผู้ป่วยมีความต้องการข่าวสารที่มีลักษณะนำไปสู่การปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเพื่อรักษาสุขภาพตนเองให้ดีที่สุด เช่น เรื่องของโภชนาการ เรื่องปัญหาที่ผู้ป่วยอาจพบหลังออกจากโรงพยาบาล เป็นต้น

3.1 แหล่งที่มาและเนื้อหาของสื่อ

ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาของสื่อช่วงหลังออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ที่ผู้ป่วยใช้สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

(1) ประเภทที่เป็นเครื่องมือเพื่อใช้ประโยชน์ ให้ความรู้ (Instrumental) ผู้ป่วยทั้ง 12 คน จะเลือกใช้เนื้อหาข้อมูลที่เหมาะสมเฉพาะเจาะจงในเรื่องของการรักษาสุขภาพและการดูแลตนเอง โดยผู้ป่วยจะเลือกเปิดรับและแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ (Selective Exposure) ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าของผลรักษาของตนเอง และวิธีการดูแลตนเอง การปฏิบัติตัวให้ถูกต้องหลังจากออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก

(2) ประเภทที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค (มุ่งให้ความบันเทิง) (Immediate Consummatory Gratification) หลังจากออกมาจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก กลุ่มตัวอย่างทั้ง 12 คน ยังคงใช้สื่อที่มีเนื้อหาประเภทมุ่งให้ความบันเทิง ตามที่ตนเองชื่นชอบ

ด้านแหล่งที่มาของสื่อ ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และสื่อสมัยใหม่ รวมทั้งข้อมูลจากสื่อบุคคล สามารถสรุปได้ว่า

- แหล่งที่มาของสื่อซึ่งให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญ คือ แพทย์ ซึ่งเป็นสื่อบุคคล
- สื่อซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องโรคที่สำคัญรองลงมา คือ สื่อบุคคลอื่นๆ ได้แก่ ญาติและคนในครอบครัว ผู้ป่วยคนอื่น สื่อเฉพาะกิจ และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) รวมทั้งสื่อมวลชนบางประเภท คือ สื่อสิ่งพิมพ์
- สำหรับสื่อมวลชน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) ผู้ป่วยจะใช้เมื่อต้องการเนื้อหาข่าวสารทั่วไป และเนื้อหาที่มุ่งให้ความบันเทิง

3.2 แบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสาร

ในช่วงนี้พบว่า มีลักษณะคล้ายกับช่วงก่อนเข้าไปในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก กล่าวคือผู้ป่วยจะมีแบบแผนการแสวงหาและเปิดรับข่าวสารเนื้อหาเกี่ยวกับโรค 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) การรอรับข้อมูลข่าวสาร (Passive Audience) ผู้ป่วย 3 คน จะรอรับข้อมูลจากการได้รับการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคจากครอบครัว ญาติ และ เพื่อน ตนเองทำหน้าที่เพียงเปิดรับข้อมูลเท่านั้น ไม่ได้ใช้ความพยายามในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร

(2) การเฝ้าหาข้อมูล (Active Audience) ผู้ป่วย 9 คน มีการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคด้วยตนเอง มีการกระทำเชิงรุกต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร ผ่านแหล่งข้อมูล

(3) การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร (Interactive Strategy) ผู้ป่วยทั้ง 12 คน มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลโดยตรง ใช้การเปิดเผยตนเองเป็นวิธีการสำคัญในการมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคที่ต้องการ

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะทางสังคมและจิตใจกับการใช้สื่อ

จากข้อมูลการใช้สื่อในช่วงหลังจากออกจากศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปไปในข้างต้นนั้น พบว่าปัจจัยซึ่งส่งผลกับการใช้สื่อได้แก่

- ปัจจัยจากสภาวะทางสังคมของผู้ป่วย ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากครอบครัว
- ปัจจัยจากสภาวะทางจิตใจของผู้ป่วย ได้แก่ ความรู้สึกกังวล
- ปัจจัยด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานที่ในการรักษา

ประโยชน์และความพึงพอใจจากการใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก

การศึกษาในเรื่องประโยชน์และความพึงพอใจในด้านต่างๆ ของผู้ป่วยที่มีต่อสื่อ นั้น สามารถสรุปได้ ดังนี้

ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค

- ผู้ป่วยจะได้รับประโยชน์ในด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค ใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อเท็จจริง ข้อแนะนำในการปฏิบัติ ความคิดเห็นที่ช่วยให้เข้าใจสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับโรคที่เกิดขึ้น รวมถึงการตัดสินใจสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต เป็นการอ้างอิงข้อมูลเพื่อสามารถปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต มีแนวทางเลือกที่จะปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่

- ผู้ป่วยจะได้รับความพึงพอใจด้านข่าวสารเกี่ยวกับโรคจาก สื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) สื่อเฉพาะกิจ และสื่อบุคคล ได้แก่ แพทย์ นางพยาบาล ผู้ป่วยคนอื่น และญาติ สำหรับสื่อมวลชนผู้ป่วยจะได้รับประโยชน์จากสื่อสิ่งพิมพ์ สำหรับสื่อโทรทัศน์และวิทยุพบว่าผู้ป่วยไม่ได้รับความพึงพอใจ

ด้านการประเมินตนเอง

- ผู้ป่วยจะได้รับประโยชน์ในด้านการประเมินตนเอง เป็นการรับรองพฤติกรรม โดยการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำไปใช้ในการประเมินตนเอง ด้วยการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นที่อยู่ในสถานการณ์คล้ายกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าตนเองเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมและถูกต้องแล้ว ช่วยเพิ่มความรู้สึกต่อตนเองดีขึ้นและปรับตัวต่อเหตุการณ์เลวร้ายได้จากสื่อบุคคล

- ผู้ป่วยจะได้รับความพึงพอใจด้านการประเมินตนเอง จากสื่อมวลชน คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อบุคคล คือ ผู้ป่วยคนอื่น

ด้านความบันเทิง

- ผู้ป่วยจะได้รับประโยชน์ในด้านความบันเทิงนำพาผู้รับสารหลบหนีจากปัญหาในโลกแห่งความจริง ช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากความวิตกกังวลในเรื่องโรคและการรักษา ใช้เวลาให้หมดไปใช้แทนเพื่อน และได้รับกำลังใจให้คลายความเศร้า

- ผู้ป่วยจะได้รับความพึงพอใจด้านความบันเทิงจากสื่อบุคคล สื่อมวลชนทุกประเภท และสื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต)

สรุปผลและเสนอแนะ

ในแต่ละระยะ สภาวะทางสังคม สภาวะทางจิตใจ และปัจจัยด้านสถานที่ในการรักษา เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก ซึ่งในแต่ละระยะมีประเภทของแหล่งข้อมูล และเนื้อหาของสื่อที่แตกต่างกันไป ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกจะแสวงหาและเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรค ด้วยการรอรับข้อมูลข่าวสาร ใฝ่หาข้อมูลข่าวสาร และมีปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสาร นอกจากนี้ ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก ยังมีการหลีกเลี่ยงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคที่ส่งผลต่อสภาวะทางจิตใจในด้านลบ

ด้านประโยชน์ที่ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกได้รับจากสื่อ นั้น ได้แก่ ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรค ด้านการประเมินตนเอง และด้านความบันเทิง โดยผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกได้รับความพึงพอใจในด้านข้อมูลเกี่ยวกับโรคและการประเมินตนเองจากสื่อมวลชน ประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต)

สื่อบุคคล และ สื่อเฉพาะกิจ แต่ไม่ได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์และวิทยุ ส่วนการสร้างความบันเทิงเพื่อผ่อนคลายความเครียดจากการรักษาบำบัดนั้น ผู้ปลูกถ่ายไขกระดูกจะได้รับความพึงพอใจจากสื่อบุคคล สื่อสมัยใหม่ (อินเทอร์เน็ต) และสื่อมวลชนทุกประเภท

ข้อเสนอแนะ

จากกระบวนการวิจัยที่ผ่านมา ผลการวิจัยที่ได้รับผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของผู้ปลูกถ่ายไขกระดูก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บุคลากรทางการแพทย์ที่มีส่วนสำคัญในฐานะเป็นผู้ส่งสารให้กับผู้ป่วย ควรให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ข้อเท็จจริง คำแนะนำ ตลอดจนแนวทางเลือกที่จะปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ เนื่องจากผู้ป่วยร้ายแรงส่วนใหญ่ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับโรคและวิธีการรักษา โดยต้องให้ความสำคัญกับสถานะในการสื่อสารด้วย เช่น สถานที่ บุคคล และเวลาในการบอกข่าวร้าย เป็นต้น

2. โรงพยาบาลควรมีการจัดทำสื่อเฉพาะกิจและเว็บไซต์ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับโรค ตามผลการวิจัยที่ได้รับ เพราะถึงแม้ว่าแพทย์จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่ผู้ป่วย แต่จากเงื่อนไขเวลาที่ยากัดโดยเฉพาะในโรงพยาบาลของรัฐที่มีผู้ป่วยจำนวนมาก จึงทำให้โอกาสในการอธิบายให้ผู้ป่วยรับรู้อย่างละเอียดนั้นมีน้อย

3. การจัดตั้งกลุ่มบุคคล เพื่อทำกิจกรรม Group Support ให้แก่ผู้ป่วยที่เริ่มรับรู้ว่าเป็นผู้ป่วยครอบครัว รวมทั้งผู้ป่วยที่ออกมาจากศูนย์ปลูกถ่ายฯ แล้ว เนื่องจากสื่อบุคคล โดยเฉพาะผู้ที่เคยเผชิญกับการเจ็บป่วยด้วยโรคเดียวกับผู้ป่วย และเคยปลูกถ่ายไขกระดูก รวมทั้งญาติผู้ใกล้ชิด ย่อมเข้าใจถึงความรู้สึก และสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับผู้ป่วย รวมทั้งสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ของตน เพื่อให้ผู้ป่วยรับทราบ มีแนวทาง และมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายต่อไป

4. ภายในในศูนย์ปลูกถ่ายไขกระดูก ควรจะมีสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ให้ผู้ป่วยได้เลือกใช้ โดยไม่ต้องรอการสนับสนุนจากญาติ เช่น วรรณกรรม หนังสือการ์ตูน ละครชุดทางโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น และมีระบบสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารให้กับผู้ป่วยอีกช่องทางหนึ่ง